

18.045

САМОСВІТА

1933

Ч.

6.

БОРОТЬБА СВІТІВ НА УКРАЇНІ

НАРИС ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917—1920 р.

ДОБА ГЕТЬМАНЩИНИ

(З образками)

НАПИСАВ
О. СЛОБОДИЧ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

Ціна 40 гр.

Виходить одна книжка кожного місяця.

06
20

III 3.

ВИДАВНИЦТВО „САМООСВІТА“

ОСНОВАНЕ ПРИ СПІВУЧАСТІ
УКРАЇНСЬКОГО РОБІТНИЧОГО СОЮЗУ

Відділ суспільно-історичних наук

Ч. 6.

18.04.8

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

БОРОТЬБА СВІТІВ НА УКРАЇНІ

НАРИС ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917—1920 р.

II. ЧАСТИНА

Мир у Бересті. Прихід австрійсько-німецької армії на Україну. Державний замах Німців і генерала П. Скоропадського проти української влади. Перемога української революції.

(З образками)

ДРУГЕ ВИДАННЯ

НАПИСАВ
О. СЛОБОДИЧ

Ціна 40 гр.

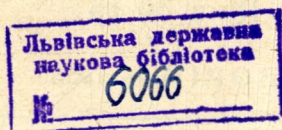
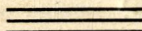
ЯВОРІВ — 1933.

Накладом „Самоосвіти“, кооп. з обм. пор.

T3(24к)1811

ЩО Є В КНИЖЦІ?

Берестейський мир	3
Події на Україні	7
Українська буржуазія в змові проти української влади	11
Гетьманська влада	21
Реакціонери при роботі	30
Дальша перемога української революції . , . .	34
Контрольні питання	40

Берестейський мир.

В попередній частині історії української революції, яку видало видавництво „Самоосвіта“ п. н. *„Великий Зрив“*, описано, як незабаром після проголошення повної незалежності Української Народньої Республіки Українська Центральна Рада вислала делегацію на мирову конференцію з Німеччиною, Австрією, Туреччиною та Болгарією до *Берестя*. Українська Народня Республіка заключила там з цими союзними державами, як рівноядна з ними сторона, *мировий договір дня 9. лютого 1918 р.*

В Бересті явилася була також мирова делегація большевицького правительства Росії на чолі з Львом Троцьким. *Троцький* з початку признавав українській делегації право заступати Україну. Але незабаром большевики вхопилися за хитрощі. Вони сказали, що мирова делегація Української Центральної Ради не має права заступати Україну, бо те право мають лише большевицькі комісарі *Медведєв* та *Шахрай*,*) які входять у склад російської большевицької делегації буцімто від „українського“ большевицького „уряду“ в Харкові.

Цей „уряд“ повстав ось в який спосіб: Московські большевики ріжними способами старалися забрати назад Україну під Росію, примусити українське правительство собі до послуху, а коли це їм

*) „Народній секретар“ військових справ у першій большевицькій уряді України, який потім виступив проти нахабности Москви і його большевики десь замучили.

не повелося, тоді старалися різними способами захитати довіря українського селянства й робітництва до свого уряду. Вони називали цей уряд і Українську Центральну Раду буржуазними установами, а потайки організували московські міста на Україні до повстання проти української влади. Врешті за мовчазною згодою Української Центральної Ради большевики скликали на день 17. грудня 1917. р. до Києва *український конгрес селян, робітників і салдатів*, сподіючися, що уладжений ними конгрес заявиться за большевицьким московським правительством, а не за Українською Народньою Республікою та її Центральною Радою. Тимчасом вийшло йнакше. Конгрес, на якому явилось більше як 2000 делегатів з усієї України, заявився всупереч сподіванкам большевиків власне за Українською Центральною Радою. Тоді 80 большевиків, учасників цього конгресу, переїхали у Харків і там утворили ніби новий український уряд, який зараз погодився на зверхність московської влади над Україною. Таким способом повсталала кириня проти правної влади незалежної Української Народньої Республіки. *Рівночасно московське большевицьке правительство вислало свої війська проти України*, які про око вдавали приятелів українських селян і робітників проти ніби - буржуазної української влади, а в дійсності *хотіли знищити державу українського народу*.

Ця кириня вислала також на мирову конференцію у Бересті своїх делегатів Медведєва і Шахрая. Коли голова московської делегації Троцький зпочатку визнавав право делегації Української Центральної Ради самостійно заключувати договір іменем Української Народньої Республіки, то після прибуття Медведєва і Шахрая він вимагав, щоби мирові делегації Німеччини, Австрії, Туреччини й Болгарії признали лише Медведєва і Шахрая дій-

сними заступниками України. До цього додав Троцький ще у своїй заяві, — що большевицькі війська заняли вже більшу частину української території.

У відповідь Троцькому представили українські делегати, в який спосіб повстало харківське большевицьке „правительство”. Вони виказали неслухняність вимог московської большевицької делегації та доказали, що Українська Центральна Рада має за собою довіря цілого свідомого українського народу. Заява представників делегації Української Народньої Республіки зробила на учасниках конференції велике вражіння.

На цю заяву української делегації — *представники Австрії, Німеччини, Болгарії і Туреччини визнали Україну зовсім незалежною від Росії республікою*, а тим самим визнали її право власновільно заключати міжнародні договори, хоч московське большевицьке правительство на це не погоджувалося.

Дня 9. лютого 1918 прийшло до підписання мира між Україною і чотирьома державами, з якими вона до цієї пори була у війні. *Мир заключено на почесних і корисних для України умовах без анексії і без контрибуцій.*)* Українська делегація гідно заступала інтереси цілого українського народу. В договорі означено границі Української Народньої Республіки. На холмському пограниччі мав ще відбутися плебісцит, в котрім населення мало заявитися, котрої держави воно хоче. Окремим тайним договором забезпечено права для українського народу, який жив під Австрією. З цього приводу виступали проти того мира незвичайно гостро Поляки, які жили під Австрією. Крім цього заключено дуже корисну для обох сторін торговельну умову.

*) Анексія — насильне прилучення території чужої держави; контрибуція — зложення на користь побідника відшкодування.

Проти цього мира запротестував Троцький іменем Московщини, яка ніяк не хотіла стерпіти, щоби Україна самостійно рішала про свої справи. Хоч большевики на словах визнавали право народів на вільне життя, то в тім випадку вони заявили, що цього мира ніколи не признасть московське правительство.

Теперішній член наказного з Москви большевицького уряду в Харкові — Затонський — у своїх споминах про ті часи зовсім не скриває цього, що большевики — це була московська об'єднательна партія, яка з націоналістичних, завоєвницьких причин нищила все, що українське, і рішучо поборювала всяке стремління Українців до незалежного державного життя. Він пише між іншим: „Поважний принцип самовизначення націй... дуже гарний, поки діло йде про Індії та Єгипет, о скільки нам (московським большевикам) там не доводилося працювати... але за мало зрозумілий, коли доводиться вирішувати всі ці прокляті питання на різних окраїнах в роді України. І от починаються шукання. Ну, що-ж, самовизначуйся аж до відокремлення [щоб тобі ні дна, ні покришки!], але тільки на віщож тут, безпримінно у моїй партійній вітчині! Ну, хай уже буде собі навіть самостійна Україна [як уже не можна без цього] денебудь в Австралії або, на гірший кінець, навіть на напів дикій Волині і Поділлі, але на віщож безпримінно в Катеринославщині або на Херсонщині, не кажучи вже про Харків“...

Головнокомандуючий большевицьким військом проти України Муравйов писав у своїм наказі ч. 14. про настановлення „совітської влади“ на Україні ось що: „Цю владу ми несемо з далекої півночі на вістрях своїх штиків і там, де її устанавляємо, всемірно підтримуємо її силою штиків“.

С. Мазлах і В. Шахрай в своїй книжці „До хвилі“, виданій у Саратові 1919 р., подають таку постанову першого зїзду Комуністичної Партії України:

„Перший Зїзд Комуністичної Партії України гадає, що завданням нашої партії являється... боротися за революційне об'єднання України з Росією на підставі пролетарського централізму в межах Російської Соціалістичної Республіки“.

Так отже з усього бачимо, що большевики взяли на себе роль здалення української незалежності і ту роль виконали й далі виконують вогнем і багнетом.

На другий день після підписання мира через Україну, отже дня 10. лютого 1918 р., Троцький за-

явив, що Московщина не думає заключувати жадного договору, що стягає свої війська з фронту і нехай не буде „ні війни ні мира“. Ось як озлобилися большевики з приводу цього, що Україна осмілилася самостійно без їх дозволу рішати про свої справи!

Але помимо цієї лютої злости большевики скоро перепросилися; коли в самій глибокій Росії та на Сибірі зачали большевикам загрожувати контр-революційні сили, той сам большевицький уряд, який ніби відмовився заключати мир, таки дня 3. березня заключив мир з Німеччиною та з Австрією. На підставі цього мира Росія зрікалася права вмішуватися у внутрішні справи тих країв, які заняли від Росії Австрія й Німеччина. З тих країв мали бути утворені у порозумінні з їх населенням окремі незалежні від Росії держави. Так мали повстати *Польща, Литва, Лотва, Естонія*. А що до України, то вставлено в договір таку постанову:

„Росія зобов'язується негайно заключити мир з Українською Народньою Республікою і признати мировий договір між цією державою та чотирьома союзними державами. Українську територію негайно очиститься від російського війська і російської червоної гвардії“.

Події на Україні.

В часі, коли українська делегація заключувала мир з союзними державами, на Україну з півночі насували „червоні“ російські війська й підходили вже під сам Київ. Російське правительство урядово відповідало українському правительству, що воно не провадить з Україною жадної війни. Але в дійсности вислано військо на чолі з б. жандармом *Муравйовим*, котрий безпощадно розстрілював кожного, кого лише запідозрено, що він Українець-самостійник.

Становище українського уряду було важке

тому, що *міське населення* на Україні, у більшості змосковщені Жиди і Москалі, сприяли більшовикам як зберігачам єдності російської держави проти українського самостійництва. Так отже в своїй хаті був ворог. Крім цього Українська Центральна Рада не встигла перевести вповні в життя ані *земельної реформи*, яку вже ухвалено, ані не встигла ухвалити інших революційних законів у користь робітництва, що очевидно використали більшовики в агітації проти „буржуазної“ Української Центральної Ради. Крім цього вони лякали московських людей тим, що мовляв Україна, ті хахли і самостійники, хочуть спинити довіз збіжжя на Московщину, що хочуть її виморити голодом. Тому так радо *приєднувалися до большевицького наступу проти України й не-большевицькі російські елементи*. Україну грабили й ті, що пішли на чолі з Муравйовим з півночі, й ті, що кидали німецький фронт і вертали через Україну „домой“. Так отже слабенька українська армія та ще слабша українська влада знайшлися між ворогами з трьох сторін: з півночі, з заходу і від здебільша ворожого міста.

Сильною підпорою українській владі був запал відродженої нації, яка відшукала себе в огнях революції — але ослаблювала її усежтаки її власна недосвідченість, а тому і нерішучість у розв'язуванні наболілих питань соціальної політики. Український селянин відобразив згідно з законом Центральної Ради землю від поміщиків, але хотів мати скоро ту справу остаточно управильненою. Український робітник чекав від української влади також забезпечення поліпшення своїх умов праці й життя. Більшовики, хоч і самі ні одного з тих питань не управильнили, однак вміли нерішучість української влади використати в агітації проти неї між самими українськими масами. Вони вміли більше обіцяти, бо обіцювали прямо рай на землі, аби тільки дірватися влади.

Політику їх зрозуміло українське селянство щойно пізніше й тоді вся Україна вкрилася вогнем селянських, протибольшевицьких повстань. На жаль, в самій рішачій історичній для України хвилі наша влада не мала протрібної рішучості в соціальних і державних питаннях. Але влада була така, яке було українське суспільство: ще молоде, недосвідчене, незагартоване в політиці і боротьбі. Це мусіло болючо відбитися на дальшому розвитку подій.

Вже тоді, коли перед мурами Києва стояли московські полчища, наступила *зміна складу українського уряду*. Ввійшли до нього *переважно соціалісти*, а саме ті з них, що були більше радикально успосіблені. Але було запізно. Київ заняли большевики й счинили великий погром Українців. Московські війська посувалися далше й занимали українську територію.

В таку грізну хвилю українська мирова делегація підняла думку закликати на допомогу українські галицькі військові частини, які входили в склад австрійської армії, а також зорганізовані з полонених українські військові відділи в Німеччині. Але ані Австрія ані Німеччина не згодилися на це, вимовляючись тим, що перевіз українських частин з Німеччини й австрійських українських полків з італійського фронту на Україну вимагає кількох місяців часу. Зате видвигнули свій плян — допомоги німецьким та австрійським правильним військом. Очевидно, вже тоді Австрія і Німеччина хотіли мати на Україні такі війська, які з національних інтересів були би тільки їм вигідні, а не мали кровного звязку з населенням. Тому з австрійських полків пішли ніби помагати тільки німецькі й мадярські полки. Пішли також галицькі. *Українські Січові Стрільці*, але їм німецько-австрійська команда не дозволила відіграти жадної визначної ролі. По умові з українським урядом *німецько-австрійські війська*

не мали йти в середину України, тільки забезпечити Україні північний кордон від Московщини. Але німецька команда вже з першого дня мала свій власний плян щодо України й не рахувалася з ніякими заключеними умовами. Німецькі війська при допоміг слабшої української армії в дуже скорому часі виперли большевицькі війська за межі України, обставили своїми військами не тільки кордони України, але й обсадили всю Україну.

Рада Народніх Міністрів і Українська Центральна Рада окремими письмами вияснювали, що Німці й Австрійці прибули на Україну на запрошення українського правительства як *союзники* в поміч проти московських большевиків, які напали без причини на молоду українську республіку, грабили її та хотіли позбавити волі. По прогнанні ворога й упорядкуванні України союзники повинні були повернути до себе. На підставі окремого договору Україна повинна була Німеччині *за запластою* відступити всю надвишку свого *хліба* (збіжжя).

Усежтаки українське правительство окремого договору про поміч з Австрією та Німеччиною *на письмі* не зложило. Німці увесь час з цього викручувалися, мовляв, ми як приятелі спорити не будемо, а до згоди завжди прийдемо. Так все взаїмовідношення німецько-австрійської влади до української полягало лише на устній умові й ніхто на ділі не знав, які управлення мала німецько-австрійська команда. Українські відповідальні чинники запевняли, що Німці зобов'язалися не вмішуватися у внутрішні справи України. Також представники німецького штабу це потверджували. Коли поширилися чутки між селянством, буцімто Німці прийшли на запрошення поміщиків, щоби їм повернути забрану селянами землю, німецький штаб заявив, що „це брехня, бо Німці ні в яким разі не мають наміру втручатися у внутрішні політичні відносини У-

країнців". Також голова німецького правительства державний канцлер *Гертлінг* рішучо заявив, що український народ сам збереже свою волю і владу по власному праву та що німецькі війська уступлять з України, коли, як говорив він, „ви прийдете до переконання, що завдання німецьких військ скінчене“.

Але Німці не дотримали даного слова. Зпочатку, то й справді вони не вмішувалися. Але згодом зачали заскакувати коло них різні *московські та українські поміщики* і власники великих торговельних і фінансових підприємств. Вони осмішували перед Німцями українську народню владу, бо самі боялися о свою користь, о свої добра й землі. Вони залякували Німців, що Українська Центральна Рада і революційне правительство України своїм соціалістичним будівництвом зруйнують велику земельну власність, чим ніби підірвуть основу хлібної продукції на Україні. А цього власне боялися виголоднілі Німці, котрі всю надію покладали на хліб з України, якого потребували для виживлення своїх родин і для дальшого ведення війни. А врешті, німецька влада, німецькі генерали, які посунули на Україну, самі-ж були графами, шляхтичами — то й не диво, що вигідніше їм було зговорюватися з буржуазними, в більшості російськими і польськими кругами на Україні, аніж з українською *народньою* владою, котра на кожному кроці протестувала проти безправства німецьких військових відділів та вимагала від німецького штабу, щоби він згідно з умовою не вмішувався у внутрішні справи України.

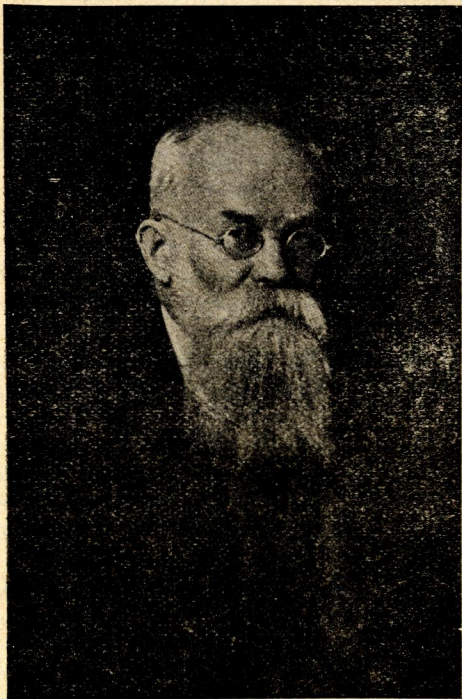
Українська буржуазія в змові проти української влади.

Буржуазія на Україні — це була дуже різнобарвна верства. В більшості це були *Росіяни*, а

в меншості *Жиди, Поляки* й нарешті *Українці*. Це були великі земельні власники, великі купці, фабриканти, банкіри, транспортіві підприємці, то що. Всі вони не сподівалися для себе нічого доброго від нового українського соціалістичного правительства й тому вживали різних способів, щоби йому пошкодити. Головно ухвалений нашою Центральною Радою *земельний закон* трівожив їх. *Цей закон відбирав у всіх поміщиків землю і віддавав її у руки тим, хто на ній власними руками працює*. Отже нарушено те ніби святе право приватної власности земельних аристократів, яке вони виконували від упадку Хмельниччини. На підставі цього закону вивласнення всіх земель з їх водами, надземними і підземними природними багатствами в межах Української Народньої Республіки мало переводитися *без жадного викупу*. Ясно, що поміщики не могли бути з цього вдоволені. Навіть найбільше патріотичний український поміщик виступав ворожо проти такої української влади з чисто *особистих інтересів*, бо ця влада думала про *основу нації* — селянство, а не про поміщика.

Право користування землею після земельного права Української Центральної Ради мали лише трудові селянські сім'ї і те право переходило в спадщину з батька на сина. Таким способом *поміщицька земля при соціалістичній українській владі переходила на вічні віки в руки селянства*. І всі багатства поміщицької землі конфіскувала українська влада від їх власників. Поміщики могли дістати зі свого маєтку тільки трудову пайку, найбільше 40 десятин землі. Крім цього Українська Центральна Рада ухвалила *закон про 8-годинний день праці*, ухвалила *закон про свободу робітничих та селянських професійних організацій*; цей закон давав робітництву великі права, а саме *контролі того підприємства, в якому робітник працював*. Всі ті революційні

закони, хоч були надані законною українською владою, дуже не сподобалися всім маючим клясам.

1. ОБР. Михайло Грушевський, професор університету, голова Української Центральної Ради і перший президент Української Народньої Республіки.

Українська Центральна Рада і правительство У. Н. Р. зараз по прогнанні большевиків з Києва повернули до праці й рішили переводити в життя ті завдання, які поставлено в III. і IV. універсалі Центральної Ради. Головно йшли старання над

скликанням *Українських Установчих Зборів*, які повинні були зібратися дня 9. січня 1918. р., але не могли зібратися, бо війна з большевиками цьому перешкодила. Центральна Рада, вернувшись до Києва, призначила день 12. травня 1918. р. на відкриття *Українських Установчих Зборів*, які мали стати першим парламентом-господарем *Української Народньої Республіки*. Цей парламент мав остаточно ухвалити *конституцію У. Н. Р.* та інші основні порядки в державі. Не менше важна справа, а може навіть тоді важніша, а саме *організація армії*, поступала також вперед.

Почалася наново горячкова праця над будівництвом *державного апарату* і укр. *культури та економіки*. Ще в 1917. році заведено українську урядову мову по всіх урядах і по всіх *народніх школах*; поки не було підручників, помагали собі привезеними з Галичини. Для учителів і урядовців, що не знали добре української мови, заведено курси мови (бо давніше все було по московськи). Ще весною 1917 р. почали засновувати українські гімназії і реальні школи, зпочатку як приватні. Скоро кожде місто мало вже свою українську *середню школу*, ба скоро навіть і села почали заводити *середні школи* (на Україні села дуже великі, є і по 10.000 душ).

У жовтні 1917. р. відкрито у Києві *Український Народній Університет* з 3-ма факультетами. Університет мав відразу 500 студентів, а крім того других 500 на підготовчих курсах. Українське Наукове Товариство пожвавило свою діяльність, підготовляючи заснування *Української Академії Наук*. Підготовано *Українську Академію Мистецтв*. Це все уможливило по якімсь часі, вже за гетьманату, відкрити формальний Державний Український Університет у Києві, а другий в Кам'янці Подільській і Українську Академію Наук.

Блискучо стала розвиватися *кооперація*; кооперативи росли тисячами, що їх злічити було годі. В 1917. р. засновано всі *кооперативні центральні*, славні своєю силою: *Дніпросоюз* (споживчий), *Централ* (сіль. господарський), *Українбанк* (кредитовий) і *Книгоспілку*, всі в Києві. — Так буйно розвинулася радісна творчість пробудженої нації за Української Центральної Ради. *Визволений трудовий народ ішов до кращого життя.*

Тому реакція, загнана в кут революційними подіями, знала, яка їй грозить небезпека, і зрозуміла, що німецькі генерали з військом можуть їй стати в пригоді. *Поміщики (дідичі) почали отверто змовлятися з німецьким та австрійським командуванням проти української влади.* І Москалі і Жиди і Поляки й Українці з так званих вищих суспільних верств, з різних і спільних причин, стали заговорювати й проготовляти бунт проти правної влади УНР. Поміщики, які перше тільки крадьком мобілізували свої сили, тепер отверто організувалися до замаху та затягали в свої ряди декого з найбагатших несвідомих селян. *Московська й жидівська реакція* думала при допомозі Німців повернути старі російські порядки та піддати Україну під владу Москви; *українські поміщики* мріяли про те, що при допомозі Німців вдасться їм утримати Україну такою, в якій було би *панське право горою*; *польські поміщики* в першу чергу бажали втримати землю за собою, а потім думали, коли повстане Польща, то ще покажеться, як буде. Жидівські капіталісти, призвичаєні до великих торгів у великій державі, уже з огляду на свої інтереси не бажали собі самотійної України.

Українські поміщики, які перед революцією творили спільні поміщицькі організації з московськими, утворили 1917. р. в *Лубнях* (на Полтавщині) свою окрему українську організацію „*хліборобів-*

демократів", в яку старалися затягнути також багатих селян-хуторян.

Ця партія організувалася до оборони поміщицьких земель перед „зазіханням селянської безземельної голоти“. Крім того та партія мала ще свої політичні цілі, а то завести такий лад, в якому перед вели би дідичі і решта буржуазного суспільства. Розуміється, що ті поміщицькі „хлібороби-демократи“ дуже не злюбили соціалістичну владу, дарма, що вона була українська. Вони тісно звязалися з московською поміщицькою партією „Союзом Земельних Собственников“, який працював над поваленням самостійної української держави, та зачали в своїй газеті „*Нова Рада*“ очорнювати Українську Центральну Раду й уряд. Вони подібно, як московські дідичі, всякими способами старалися якмога найчорніше обмалювати українську владу перед німецьким командуванням, а позбавлення поміщиків землі називали „руїною культури“. *Так задля лакейства нещасного українське панство зраджувало свій народ.*

Також і частина української інтелігенції, яка в часі революції, ідучи за революційною струєю, свої організації називала навіть соціалістичними, з приходом Німців зачала знову йти за вже новою, назадняцькою струєю. Вона тепер відхрестилася від соціалізму та почала *домогатися зміни земельного закону* Центральної Ради. *Опісля ті групи зачали виступати проти скликання Українських Установчих Зборів*, бо боялися, що вони остаточно затвердили би конфіскату поміщицьких маєтків. Вибори до Українських Установчих Зборів, які відбулися 27. грудня 1917. р., дали величезну перевагу українській партії соціалістів-революціонерів. На 172 мандати припало 115 для членів цієї партії. Большевики здобули тоді ледви 34 мандати, жидівські сіоністи 9, соціал-демократи 2, а інші

розбиті групи 12. З такого складу першого українського парламенту дуже були невдоволені крім Росіян *також українські поміщики*. Вони відбули 8. квітня свій зїзд у Лубнях. На зїзді визнали вони земельну політику Української Центральної Ради руїницькою, рішили зажадати від неї *скасування земельного закону*, визнання непорушности великої (казали „приватної“, а думали про велику) власности та вимагали, щоби прийнято їх представників в Українську Центральну Раду. А коли нічого не добилися, тоді зачали забігати до німецьких генералів, щоби вони вмішалися і завели „порядок“. Їм на поміч ішли *також польські поміщики* з Поділля та Волині. Вони вислали окремий меморіал до команди другої австрійської армії, до намісника Галичини, до польського міністра в австрійськiм уряді та до президії польського клубу в австрійськiм парламенті, в яким зажадали, щоби австрійське військо заняло Поділля і Волинь, розв'язало селянські земельні комітети і привернуло поміщикам їх землі. Також вимагали, щоби селяни мусіли примусом обробляти ті землі, як цей примус існував тоді уже в Галичині, де проти тої нової панщини мусіло українське селянство в Галичині провадити боротьбу. Очевидно, що й російські та жидівські банкирі, капіталісти та поміщики впливали на Німців, щоби вони покінчили з „недоладним соціалістичним правительством“.

А це правительство було справді не до ладу не тільки для тої інтернаціональної буржуазії, яка століттями визискувала працю українського народу; воно не до вподоби було й для німецького та австрійського командування, бо *не дозволяло їм вивозити даремно* різне військове майно й хліб з України. Поки Німці не були на Україні й не бачили її багатств, до цієї пори думали лише закупити хліба з України, але *розпановившись* на у-

країнській землі, вони побачили, що багато дечого іншого, дуже цінного, можуть вони вивезти з України так, щоби ніхто цього не бачив і не казав за це платити. Автор цієї книжки був при австрійській команді в *Очакові* над Дніпром. Це була морська твердиня, дуже гарно вивінована в ріжне дороге приладдя, призначене для морської воєнної сили. Величезними магазинами завідував сотник *Петрів* — Українець. Над берегом стояв великий прожектор для освітлювання моря. На ті магазини, вщерть переповнені муніцією, харчами, вбранням і ріжним дорогоцінним приладдям, заскалили свої зуби Німці й Австрійці. Зачали потайки від українських властей та крадьком перед уповажненим урядником Української Центральної Ради *Бартчуком-Паламарчуком* вивозити ті маетки. Вони навіть розганяли стійки українських частин, які уставляв сотник *Петрів*, щоби можна було оставлене без опіки майно краще вивозити й потім говорити, що це майно розкрало цивільне населення.

Тоді автор тої книжочки старався по своїм силам перешкодити тому безсоромному розкраданню майна Української Народньої Республіки. Коли тільки довідався, що з якогось магазину зачнуть „союзники“ вивозити майно, він ріжними способами старався про це повідомити уповаженого Української Центральної Ради *Бартчука-Паламарчука*. А цей наскакував як нежданий гість на голову тих приятелів чужої приватної власности і відбирав від них принайменше квітки за вивожуване майно, бо зовсім припинити цю грабіж не було в нього сили.

Очевидно й на інших місцях мусіли українські власти боронитися перед такою грабіжжю. Протестувало проти цього й саме українське правительство. Ясно, що воно не могло подобатися Німцям.

Коли німецька команда роздивилася вже по Україні, зізналася і побраталася „з вищими вер-

ствами“, вона почала щораз нахабніше порядкувати у „збольшевиченій“ по їх словам країні. У першу чергу почали відновляти поміщицькі господарства. Селян, яких запідозрено в „большевизмі“, цебто в цьому, що забирали поміщицьку землю, брали Німці на свій суд і карали. Тюрми переповнялися громадянами УНР, засудженими німецькими та австрійськими судами. Цього вже було забагато українському міністрові судівництва *М. Ткаченкові* і він острим обіжником пригадав прокураторам окружних судів, що *на українській землі український громадянин підпадає тільки під український суд*, а чужі суди не мають тут ніякої сили. Цей обіжник не поправив лиха, але довів до цього, що взаємини між українським соціалістичним правительством та „союзниками“ дуже загострилися.

Крім цього верховний командант німецьких військ на Україні *фельдмаршал Айхгорн* без порозуміння з правительством видав наказ, який рішучо порушував засади земельної політики українського уряду. Згідно з цим наказом мав право кожний засівати, хто скільки зможе. Цей наказ давав право поміщикам повертати на свої лани, а селянству погрожував суворими карами на випадок, колиб не засіяли наміченої кількості поля.

Цей наказ викликав велике обурення між селянськими масами, в Українській Центральній Раді і в правительстві. Українська Центральна Рада визнала цей наказ ярким порушенням умов між урядом УНР і союзними військами та запротестувала проти втручання німецького й австрійського командування до внутрішніх справ України.

Всім стало ясно, що німецьке й австрійське командування пішло на руку земельній аристократії проти селян, за що та шляхта готова була дозволити Німцям порядкувати на Україні і грабити її, як завгодно.

Осмілений тим фельдмаршал Айхгорн видав другий наказ про встановлення німецьких військо-вих судів над українським населенням. Проти цього рішучо запротестувала Укр. Центральна Рада. Представники селянства виразно вказували, що німецьке командування — це поміщицьке панування на Україні і з цього не вийде користь, але шкода й лихо для Німців і для поміщиків. В імени селянства говорив у Центральній Раді проти цього посол селянин *Одинець*. Коли пани сильні в Києві, то будуть слабі на селі, бо селяни зуміють оборонити свою волю — заявив він.

Зараз після промови цього селянина і ще одного посла ввірвалися на салю нарад німецькі війська; їх командант з револьвером у руці крикнув по російськи: *„Рукі звъорх“* і став *арештувати членів Української Центральної Ради й уряду*. Ще вночі німецькі війська розоружили українські війська *Синьожупанників і Січових Стрільців*, які весь час стояли вірно по боці правного уряду України і Української Центральної Ради. Це було 28 квітня 1918.

Дня 29. квітня Німці виставили по вулицях міста гармати й кулемети. Саме в тім часі відбували під їх охороною свій зїзд поміщики, які проголосили царського генерала, власника кільканацять тисячів десятин землі на Україні, *Павла Скоропадського* виборним гетьманом України. Очевидно вибирав його не український народ, але *настановили його по заздальгідь обдуманому плану Німці та російські й українські дідичі*. Українські дідичі тим своїм злочином захитали довіря широких мас до високих ідей українського національного визволення та велику їх частину кинули щиро в обійми московського комунізму.

І хоч ці українські дідичі заявляли, що вони вільно вибирали гетьмана, то всеодно не вони вже правили Україною, але чужинці, котрим на поталу

вони кинули українську волю під ноги. У склад першого гетьманського уряду увійшло всього трьох поміщиків Українців: решта це були жидівські та російські капіталісти й рянні вороги державної незалежності українського народу та забиті назадники. Цей гетьманський уряд зараз заборонив усі зїзди українських селянських та робітничих організацій і партій. Зате російські назадницькі партії й організації свobodно відбували свої зїзди. Зразу видно стало, до чого прямує нова влада. Так і виявилось, що українські поміщики підпирали вибір свого гетьмана, а вся влада в дійсності опинилася в першу чергу в німецьких руках, а в другу чергу в руках російської шляхти, царських генералів і бюрократів.

Гетьманська влада.

Дня 30. квітня на мурах міста Києва появилася грамота „Гетьмана всієї України“, яка зовсім не згадувала про це, що широкі маси українського народу кривавою боротьбою здобули собі волю й утворили свою незалежну народню республіку. Ні! Грамота зачинала розповідати про події на Україні щойно від тої хвилі, коли на Україну прийшло в допомогу проти Москви союзне німецьке й австрійське військо. Тоді „всі“ думали — каже грамота — „що почнеться відбудування порядку в Державі й господарське життя України увійде, врешті, в нормальне річище“. Але бувше правительство України було ніби до цього нездатне, бо буцімто з його вини анархія ширилася дальше. Щойно він, Павло Скоропадський, як нібито вірний син України, рішив буцім на домагання всіх трудових мас населення стати гетьманом України, збудувати сильну владу й забезпечити населенню *спокій, закон і можливість праці*.

Так писав у своїй грамоті *самозванчий гетьман*. Що слово, то неправда. Ніякі трудові маси

не домагалися цього, щоби він ставав гетьманом, але домагалася цього власне жмінка нетрудових й чужих елементів при допомозі чужих генералів. Ніякого спокою ані закону ані можливості праці не несла й не принесла українським трудовим масам гетьманська влада. Навпаки! Несла вона з собою *загострення класової боротьби*, загострила знов апетити дворянства до насильства й панування над селянськими й робітничими масами й замість спокою і можливості спокійної праці несла з собою *поміщицьку пімсту*.

Ось зараз грамотою *розв'язав гетьман Українську Центральну Раду*, розігнав всіх народніх міністрів, *розв'язав всі земельні комітети* й головним чином не забув відбудувати „право приватної власности як фундамент культури й цивілізації“. Очевидно, йшло про власність і маєтності посідаючих клас, бо селянської чи ремісницької власности Українська Центральна Рада не тільки не порушувала, але власне збільшила.

Очевидно, що гетьман не мав тут на думці Німців, щоби їх навчити пошанівку до приватної власности українського народу. Гетьманові йшло про те, щоби забезпечити перед українським революційним селянством своїх пару десятків тисяч десятин землі і землю всіх інших поміщиків. Він-же зараз дозволив поміщикам творити свої військові відділи, що називалися сердюками. Вони рекрутувалися з поміщичих і куркулівських синків. Це була класова армія українсько-російського назадняцтва. Їх гетьманська влада вживала до жорстокого здавлювання селянських повстань. Вони їздили від села до села й катували на смерть селян, які в часі революції мали відвагу захоплювати панську землю у свої руки згідно з законом Української Центральної Ради.

Гетьманська влада ніяк не давала дозволу на творення великої і сильної української армії,

бо боялася, що та народня армія у першу чергу звернеться проти неї. Так роззброєно Синьожупанників та Січових Стрільців. *Зате різні російські чорносотенні елементи могли свобідно організувати свої військові відділи.* В часі гетьманської влади вони почували себе в Києві і на Україні чи не більшими панами, як були за царських часів.

Вже перші кроки гетьманської влади показували, що йде вона до лютого розрахунку з селянством і робітництвом за революцію, за відобрані в панів маєтки; хто мав очі, той бачив, що ця влада йде до настановлення *диктатури заможних класів*, а в слід за тим прийде *зворот до царської Росії*, використовуючи гетьманську владу як перехідну станцію до давньої Росії. На Україну і на Донщину позбігалася вся російська чорна сотня і офіцирня, прогнана з півночі большевиками.

Але Німцям, ще й у той военний час, ніяково було показувати перед світом, що вони поводяться в союзній Україні неначе в окупованій ворожій території. Німецькі соціалістичні партії у німецькім парляменті рішучо виступали проти тої політики генерала Айхгорна і Гренера на Україні. Вони вразно вказували на недопустимість такого вмішування німецьких генералів у внутрішні справи Українців. Тому Айхгорн і Гренер намагалися затягнути до гетьманського правительства також деяких представників українських партій, щоби перед світом здавалося, що за гетьманом у дійсности стоїть більшість українських організацій. Коли ж визначений гетьманом голова майбутнього гетьманського правительства*) *Устимович* зачав переговори з такими українськими партіями, які були на правім крилі Української Центральної Ради, то і тим партіям не

*) Його Німці по дурному назвали отаман-міністром ніби тому, щоби навязати теперішню гетьманщину до колишньої української козащини.

ставало відваги брати на себе відповідальність за гетьманську владу. Рішучо проти всякої співпраці заявилися українські *соціялісти-революціонери*, бо бачили, що її треба поборювати, а не з нею співпрацювати. *Соціал-демократи*, а між іншими і *В. Винниченко*, вмовляли деякі міщанські групи, щоби вони таки взяли участь у гетьманському правительстві. Врешті, коли ці наради українських партій продовжувалися, доручив гетьман членові *російської партії „кадетів“ Василенкові* *зложити правительство з російських реакціонерів, банкірів та трьох невиразних малоросів*.

Пішло скріпленим темпом розгонювання зїздів селянських та робітничих організацій, організування російських і українських назадників.

На дні від 8 — 10. травня був призначений *Другий Всеукраїнський Селянський Зїзд*. До Києва зїхалося з усіх сторін України до 12.000 делегатів. Їхали вони пароплавами, потягами, возами, або йшли пішки. По дорозі й у самім Києві зачали делегатів арештувати гетьманські російські офіцери, щоби не допустити до нарад. Коли-ж зїзд таки відкрито, то російські офіцери і Німці зїзд розігнали, а президію Зїзду посадили в тюрму. Всежтаки делегати не розїхалися домів, але відбули наради під Києвом у так званім „Голосіївським лісі“.

Зїзд видав відозву, в якій повідомляв, що делегати, які репрезентують двадцятьпять мільонів селянства, ухвалили, що *не признають обраного поміщиками гетьмана, що Україна дальше залишається Народною Республікою, що земля не сміє повернути назад до поміщиків*. Крім цього Зїзд рішив творити боеві дружини на місцях та підготуватися до виступу не окремо, але по наказу центральної організації. Рівночасно зїзд звернувся до всіх робітничих демократичних організацій з закликом *встати на захист революції і здобутих нею прав*

та об'єднатися зі селянством для спільної боротьби з контрреволюцією.

1. ОЕР. Почтові марки Української Народної Республіки. На деяких марках є тризуб як герб держави.

„Брати селяни! — писалося у відозві. — Земля і воля в небезпеці! Найшла чорна хмара на нашу країну і вона хоче знову пригнітити селянство й

держати його в бідності й темноті. Умрем, а землі й волі не віддамо!"

Така була відповідь селянства на державний замах української і чужої шляхти та панства.

Також нелегально відбутий *Другий Всеукраїнський Робітничий Зїзд* завізвав увесь робучий люд боротися проти гетьманщини за незалежність Української Народньої Республіки, за скликання Установчих Зборів, за широке законодавство в ділянці охорони праці, за державну контролю у промисловості з участю робітників, за 8-годинний день праці, за повну волю професійних організацій, страйків, зборів, слова, друку. У тім Зїзді брали участь також представники і неукраїнських елементів робітництва, які до цієї пори зовсім не підпирали Української Центральної Ради і не обороняли засади незалежності України. Тепер деякі з них змінили своє становище.

Відбулися, також нелегально, зїзди українських соціал-демократів та українських соціалістів-революціонерів (УПСР). Вони ствердили однодушно, що новий гетьманський режим опирається на великих землевласниках. *Зїзд Української Партії Соціалістів-Револуціонерів* підкреслив ще необхідність дальшої боротьби за соціальну революцію. І справді, не зважаючи на численні арешти, які перевела гетьманська влада, головно між членами УПСР та професійної організації селянства „*Селянської Спільноти*“, боротьбу з новим режимом підняло селянство власне на чолі з тими двома організаціями.

Коли українські селянські й робітничі організації, ті, що на своїх плечах винесли боротьбу за незалежність України, мусіли тепер іти в підпілля і відбувати свої зїзди по лісах, то російські чорносотенні організації відбували свої зїзди й нараджувалися зовсім свobodно. І так в днях від 8 — 11. травня відбули свій зїзд *російські кадети*, на яких

були приявні як члени гетьманські міністри Василенко, Гутнік і Ржепецький. Деякі промовці на тім зїзді виступали за тим, щоби кадети покищо підперли гетьманську владу проти „грабіжницької, насильної і руїницької Української Центральної Ради“. Інші побоювалися, що партія кадетів, вступивши до влади, скріпить українську монархію і тим утруднить повстання загально-російської монархії і відбудову „єдиної неділимої Росії“. Їх скоро заспокоїли більш довідчені так, що зїзд одноголосно рішив „перед загрозою небезпеки поневолення і залибелі краю від анархії та руїни підперти гетьманську владу, лишаючися вірними ідеалам партії та її програмі“. На простій мові це значило, що московське панство зі страху перед втратою своїх маєтків рішає в теперішню хрилю підперти гетьмана на Україні, одначе при першій нагоді зрадить і ту гетьманську Україну в користь єдиної Росії. Очевидно зїзд кадетів зараз-же подбав про те, щоби *московській мові надати права державної мови на рівні з українською*. Вони знали, що в державних установах, заляганих царськими російськими бюрократами, при такій „рівності“ всевладно запанує російська мова перед українською, що в дійсности й сталося.

В днях між 15. і 18. травня відбувся зїзд *промислово-поміщицьких депутатів* в Києві. Зїхалося до 1000 великих промисловців, банкірів і поміщиків. Треба було побачити радість тих людей та їх вдячність німецьким генералам і гетьманові, що визволили їх від селянсько-робітничої влади. Вони-ж повернули їм великі маєтки. Цей зїзд привитав новий голова гетьманського правительства *Лизогуб* та обіцяв, що буде „сильною рукою задушувати всякі спроби викликати анархію і неспокої“. Другий гетьманський міністр *Гутнік* отверто заявив:

— „А врешті, чого ми маємо соромитися чи лякатися слови „буржуазія“? Хіба ми не знаємо,

що тільки ми, тільки буржуазія в силі повести край до відродження? Отже хто, як не буржуазія, повинен взяти на себе політичну роботу?"

Після цього зїзд рішив привитати „ясновельможного пана гетьмана“. Коли на зїзді кадетів можна було чути певні сумніви, чи треба підпирати Україну, хочби цю гетьманьку, то на цьому зїзді такого питання ніхто вже не ставив. Поки в Росії були большевики, всі погоджувалися на Україну, аби лишень вони могли в ній порядкувати й панувати. А там, лихо минеться і Росія буде!

На radoшах зїзд ухвалив резолюції з привітом для гетьмана, який своєю грамотою привернув право великої земельної власности. Зїзд рішив зараз домагатися від уряду кредитів для відбудови своїх господарств! Рівночасно поставив домагання, щоби гетьманське правительство допомогло поміщикам відібрати від селян розіbrane майно разом з відшкодуванням, тобто, щоби *стягнути з селян ще й контрибуції*. Не забув зїзд подбати й про долю каменичників і фабрикантів. Вимагав, щоби робітництву відібрати всяку можливість боротися організовано за вищу заробітню платню і за скорочення робітного дня. Жадали, щоби скасовано виданий ще тимчасовим російським правительством закон про свободу страйків. Подбали й про долю купців-спекулянтів і ухвалено резолюцію, щоби припинено боротьбу зі спекуляцією.

З усіх постанов видно було, що всі ті пани за цей короткий час революції страшно зголодніли і за наживою і за владою. Хотіли відбити собі всі страчені в часі революції зиски. Вони зовсім були п'яні тою побідою, якої вони зовсім не заслужили, а яку їм принесли німецькі штики. На цьому-ж зїзді утворено промислово-поміщицький союз, якому дано назву „*Протофіс*“.

Оба ті зїзди намітили шляхи, якими потім

3. ОБР. Гроші Української Народньої Республіки (100 паперових гривень). За часів Української Центральної Ради ці гроші мали таку саму ціну, як теперішні золоті німецькі марки.

шла гетьманська влада. Очевидно, що гетьман і його правительство на словах відпиралися, немовто вони є реакціонерами. В німецьких газетах гетьман представляв себе більшим демократом і народолюбцем як були німецькі соціалісти. Але ці заяви були для заграниці для заспокоєння німецьких робітничих мас, які гостро осуджували політику німецьких генералів на Україні. Та ще писалося ті байки для ошукування ворогів Німеччини, щоби вони не могли обвинувачувати перед своїми робітниками й тим скріплювати їх завзяття у боротьбі з нею.

А тимчасом по селах і робітничих кварталах більших міст гетьманські, московські офіцери вправляли насильства.

Реакціонери при роботі.

В першу чергу подбав гетьманський уряд (як це робить кожна диктатура) про задушення вільного слова. Диктатура не любить ані публичної контролі ані публичної критики своєї діяльності. *Закрито безліч українських газет*, у першу чергу майже всі органи соціалістичних партій та організацій. Ті, що остали, світили білими плямами від конфіскації. Ніякої правдивої вістки про діяльність влади на місцях цензура не допускала.

Заборонено всякого роду збори робітників і працюючого селянства. Навіть кооперативи не могли вільно відбувати своїх річних зборів, що дозволяла без ніяких обмежень колись царська влада.

А урядовців набиралося у той спосіб: міністерство внутрішніх справ брало списки бувших царських, російських міністрів та високих урядовців і їх як „фаховців“ брали до української служби. Спеціальними потягами спроваджувано їх зі соціальної Росії, якої уряд вільно й без перешкод пропускав оте зіллячко на Україну, зовсім не боячися, що від цього скріпне протинародня та реакційна

сила на Україні. „Червона“ Росія підпирала білу Росію на Україні.

Очевидно, що земельні комітети розігнано відразу. Так само розігнано або розв'язано органи місцевого самоврядування, земські й міські ради, а *назначувано комісарів з гори*. Так само розв'язано виборні міські ради.

Коли знищено вплив народу на владу, на місцеве самоврядування в містах і селах, пішла відкрита боротьба з його господарськими правами, а за тим уже пішов безприкладний *визиск і гніт*. Заборонено всякі збори й страйки. А коли які відбувалися, то душили їх та розганяли гетьманські загони. Німці допомагали тій політиці. Наприклад німецький командант Києва, *Войке*, 10. червня 1918 р. у своїм наказі наперед попереджає населення не брати в страйках участі, а неслухняним грозить карами. Губернатор Херсонщини, *Моргенштерн*, забороняв усі страйки, щоб забезпечити діяльність промислових підприємств, доконче потрібних для німецького війська. Коли в Катеринославщині застрайкували залізничники, німецький командант загрозив їм, що їх вивезе до Німеччини.

Але найлютіше поступала гетьманська влада на селі. Вже в половині травня гетьман видав у земельній справі „Правила“, на підставі яких поміщики мали право вживати для оборони своїх маєтків військової сили, а також стягати з селян усі понесені втрати. Ті „Правила“ давали поміщикам широке поле до надужить. Село вгиналося під тягарем *карних військових відділів* та езекуцій. Почалися справжні бої з селянами. Тому, що в селян була зброя, почали Німці обезброювати села. І при цій нагоді діялися нечувані безправства. Велику кількість селян Німці вистріляли. Але й вони мали втрати. Німецьке командування подало, що за час 6-місячного володіння гетьмана погибло у війні з ре-

волюційним рухом на Україні більш як 19.000 німецьких вояків. Завершенням насильства гетьманської влади над селянством був „Закон про засоби боротьби з розрухою сільського господарства“, затверджений Скоропадським 8. липня 1918 р. На підставі цього закону міг поміщик примушувати не тільки самого селянина до праці на своєму лані, але мав право вимагати, щоби селянин працював своїми кіньми, возом й іншим інвентарем. А селянин не мав права свobodно вимагати за те відповідної заплати. Таке „Законодавство“, яке привертало панищину на Україні, викликало масові, стихійні повстання селянства.

Для прикладу, як відбувалася та „пацифікація“ („успокоєння“) і як поступали з селянством за часів гетьманської влади, наводимо тут один лише образець з цього часу з села Бісівки, Остріжського повіту (на Волині).

Поміщик Яворський у цьому селі сам зрікся маєтку за часів Центральної Ради. Якось переходяча з фронту московська військова частина розграбила його майно. Коли настала гетьманщина, поміщик навів на село Німців та зачав вимагати, щоби село заплатило йому за шкоду 20.000 карбованців. Село було бідне й не мало великих на той час грошей. Тоді поміщик зачав скликувати людей на сход. Хто йшов, того зачиняли в льох, а хто не хотів іти, цього виконавці панської волі били, скільки хотіли й заставляли принести гроші. Хто приніс, цього залишали в спокою, а хто пручався, того били по голому тілі до безтями. Били також жінок. Одна жінка збожеволіла від побоїв. А щоби люди не могли з села втікати, то по всіх шляхах розставлено вартових.

Так діялося всюди. Правдиве обличчя гетьманської державности виявилось; показалося, що за нею скривається клясова влада земельних магна-

*тів і решти посідаючих верств. Ці самі сили, що так добре почували себе за царського режиму, і які на якийсь час були присіли під ударами української революції, тепер піднесли голову, прикликали собі на поміч реакціонерів з півночі і сказали собі: „тепер настав наш час!“ Вони почали явно стреміти до відбудови старої Росії і поміщицько-капіталістичного ладу. Щоби перед селянством зогидити навіть слово „Україна“, бувало так, що *гетьманські офіцери, бючи нагайками селян, приповідали „маєш Україну; то Україна тебе бє“!* — себто, щоби селянин зненавидів саме слово Україна, своє рідне ім'я. Всім стало вже ясно, що як тільки влада на Україні з рук самого селянства і робітництва переходить в руки дідичів, капіталістів, урядництва і духовенства, то вслід за тим вертається старий дух, замирає не тільки соціальна воля, але й національна українська справа! Інакше і не могло бути, бо все панство, все купецтво, майже вже урядництво і духовенство було на Україні або московське або інших національностей, ворожих Україні.*

Але не тільки селянство поставилося проти гетьманської держави. Також вся національно свідома українська інтелігенція, з виїмком жмінки найправіших людей, звязаних з поміщицькою клясою матеріальним інтересом, виступила одним фронтом проти гетьманської політики. Всі побачили, що паде не тільки справа земельної реформи та інших соціальних здобутків, але разом з тим нарід починає відвертатися від самої *української державности* як такої. Побачили і те, що заохочені тим поміщицько-буржуазні круги отверто зміряють до знищення самостійности України і до відбудови старої Росії. Щоби рятувати національну справу, треба було за всяку ціну спинити розгін соціальної реакції, надати державній політиці України такий напрям,

щоби вона не відпихала від себе селян і робітників, а противно, на віки їх з тою Україною звязала.

Демократичні і соціалістичні українські організації створили для оборони національної і соціальної волі народу один фронт. Всі ті організації об'єдналися в *Український Національний Союз*. До нього входили крім соціалістів-революціонерів, соціал-демократів та Селянської Спілки також організації української інтелігенції. На чолі Українського Національного Союзу станув зпочатку *А. Ніковський*, а дня 17. вересня 1918 р. вибрано головою звісного українського письменника *Володимира Винниченка*.

Це нове об'єднання через Українську Партію Соціалістів-Революціонерів і Селянську Спілку дуже скоро обхопило всі селянські й робітничі маси. Всюди творилися боеві відділи. При кінці літа на Україні проти себе стояли дві головні сили: гетьмансько-німецько-російська реакція з одної сторони, а по противнім боці Український Національний Союз, довкруги якого вже кипів розбурханий океан народнього гніву, щоби розбити владу ворожу та чужу українській народній масі.

Побіда української революції.

Німці й Скоропадський зрозуміли, до чого воно йде. Щоби впокоїти хоч трохи розколихане море, зачав гетьман потрохи українізувати уряд, але без зміни соціальної політики уряду! Ця „українізація“ не змогла вже багатьох обманути. В дійсности гетьман довірочно зіхався на таємну розмову на стації „*Скороходово*“ з донським отаманом генералом *Красновим*, який змагав до відбудови царської Росії. Від цього „Скороходова“ ціла Скоропадщина зачала скоро падати на Україні. Там змовилися оба недавні царські генерали, що будуть творити „єдиную і невідлімую Росію“. Рівночасно однак у Німеч-

чині вибухла революція всього трудового народу. Німецький та австрійський штаб зачав почувати себе на Україні доволі непевно. З усіх сторін напливали до нього вістки про народній рух на Україні, а тут і в Німеччині не гаразд почалося для старої німецько-царської влади. Німецький народ забажав сам правити державою і проголосив республіку.

Після перевороту в Німеччині гетьман сейчас змінив уряд. Коли в Німеччині 11. листопада впала царська і генеральська сила, котра гетьмана поставила і держала, то тепер гетьман оглянувся за опорою просто до — царської Росії. Ту царську Росію представляли білі армії царських генералів. 14. листопада призначив гетьман новий уряд під проводом російського монархіста-поміщика *А. Гербеля і оповістив грамоту про злуку України з Росією*. Ця грамота була й остаточним приводом до проголошення уже давно приготовлюваного повстання. Вже в вересні назріла думка про повстання. Члени Центрального Комітету Української Партії Соціалістів-Революціонерів вирішили ще в вересні, що до нього треба робити підготовку. Корпус Січових Стрільців, яких частину гетьман по присязі на вірність собі всетаки відновив, рішив узяти участь у повстанні. Провідники повстання вислали делегацію до Берліна. Вона мала вплинути на німецьких соціал-демократів, щоби ті вимогли на німецькому уряді стягнення німецького війська з України. Та ще заки та делегація встигла щонебудь зробити в Німеччині, події покотилися на Україні таким скорим ходом, що вже ніщо їх не могло спинити. Гетьманська грамота про зєдинення з Росією зробила таке страшне вражіння, що навіть явні українські гетьманці в більшості осуджували останній крок Скоропадського. У цій грамоті виявилася вся єдинонеділимська душа „гетьмана України“. Там мало не розплакався він над долею „многострадалної Росії“.

ГРАМОТА зачиналася так :

„Перемиря між Німеччинсю і державами Згоди заключено... Серед решти частин многострадалної Росії на долю України випала порівнюючи більш щаслива доля. (?!). Україна перша завела у себе основи порядку і законности (!? —це він думає про карні експедиції! О. С.)...Ставлячись з великим співчуттям до всіх терпінь, які переживала рідна їй Вєлїкоросїя, Україна всіма силами старалася допомогти своїм братам, оказуючи їм велику гостинність і піддержуючи їх всіма можливими засобами в боротьбі за відновлення в Росії твердого державного порядку.. (Тут він думає про тих московських реакціонерів, що позбігалися на Україну! О. С.). Нині перед нами нове державне завдання. Держави Згоди (Антанти) здавна були приятелями колишньої великої і єдиної Російської Держави...— ...На інших принципах, принципах федеративних повинна бути відновлена давня могутність і сила Всеросійської Держави....“

Павло Скоропадський.

Того вже було забагато!

Український Національний Союз рішився виступити до явної боротьби.

На час боротьби вибрано *тимчасову* найвищу владу *Української Народньої Республїки*, а то *Директорію* з п'ятох відпоручників ріжних організацій, які входили в Український Національний Союз. До Директорії увійшли: *Володимир Винниченко* як голова та як члени: *Симон Петлюра, Швець, Андрієвський і А. Макаренко*. Директорія мала виконувати найвищу владу аж до скликання Установчих Зборів. Повстання розпочалося дня *16. листопада* рівночасно з кількох місць: з Білої Церкви, Бердичева і Харкова. Українське село вихром стало до повстання. З сіл до залізничних стацій поплила велика хвиля революційного люду. Селянство само

постачало харчі для своєї повстанчої армії. Полки росли за полками. Не ставало часу на їх упорядкування. Нечуваний запал огорнув всю селянську масу.

На Україні стояло тоді 400.000 німецького війська. Крім цього мав гетьман свою армію, зложену з російських офіцерів. Ріжні російські військові відділи, які повставали за дозволом Німців і гетьмана ніби до боротьби з большевиками, тепер стали за гетьманом проти української повстанської армії.

Бої розпочалися і з Німцями і з гетьманськими військами. В деяких місцях німецькі команди зберігали нейтральність, в інших виступили збройно проти повстання, ще в інших домагалися лише вільного переїзду до Німеччини. По цілій Україні повстанча армія перебирала місто за містом. Врешті вся увага скупчилася в боях під Києвом. Німецька команда у Хвастові не хотіла перепустити повстанських військ під Київ. Але енергичний виступ сотника Січових Стрільців Черника успокоїв їх. Під Києвом упав цей відважний вояк української республіки. Після завязаного бою перейшла на бік повстанців найкраща частина гетьманських військ — т. зв. сердюки.

Ще в Білій Церкві, звідки почалося головне повстання, і в Києві перед повстанням станула умова з німецькими військами, що вони остануть нейтральними. Але німецькі газети зуміли переконати німецьку Раду Військових Депутатів у Києві, щоби вони у власній обороні стали до боротьби з повстанцями, які буцімто і Німцям загрожували загибеллю. Тому з початку боротьби за Київ проти української повстанчої армії стали й німецькі частини. Але врешті-решт поодинокі відділи німецьких військ зачали самочинно переговорювати з повстанцями, згоджувалися скласти зброю і бажали мати лише забезпечений поворот до дому. Такі частини сейчас відсилено до границі.

Становище гетьмана і гетьманських військ ставало щораз гарячіше. В кривавих боях затіснили повстанці щораз більше боеве коло довкруги Києва. Німецька команда побачила, що боротьба стає безнадійною. *В Козятині прийшло до умови, в якій Німці вирішили остаточно бути невідчужливими.* Саксонський німецький полк заявив, що він навіть візьме участь у боротьбі разом з повстанчою армією проти гетьмана.

Дня 14. грудня гетьманське військо в Києві піддалося. Скоропадський оголосив, що він зрікається влади. Переодягнутий в німецький військовий одяг він виїхав разом з німецькими генералами за межі України.

Так ганебно скінчилася на Україні гетьманська влада. Так сумно для Німців скінчилося їх втручання у внутрішні справи України, якій вони не дотримали умови.

Дня 18. грудня вступила Директорія до Києва.

До українського народу виготовила Директорія декларацію, яка в таких словах означила перемогу української революції:

„Влада в Українській Народній Республіці повинна належати працюючим — селянству й робітництву, тим клясам, що здобули цю владу своєю кров’ю“.

По всій Україні народ радів, що до нового життя стала знову незалежна від нікого *Українська Народня Республіка і то своїми власними силами.* Так через отримання соціальних змагань з національними воскресла знову з гробу українська воля.

В тім часі зудиралися з собою на українських землях *чотири окремі світи*: один — це большевицька Москва, другий — реакційна сила, третій — це австрійсько-німецький імперіалізм (завойовництво). А проти них у важку боротьбу виступила

українська демократія, українське селянство й робітництво. І цей наш світ тоді побідив.

Якраз в тім самім місяці листопаді в наслідок програної війни упала також австрійська влада у Відні, а на руїнах цісарської монархії вирости самостійні національні держави: Чехів, Хорватів, Поляків й Українців Галичини, Буковини і Закарпаття. Скоро потім, коли і в Києві відновлено український республіканський уряд, на Софійській площі урочисто проголошено зєдинення всіх українських земель. Це сталося вже 22. січня 1919 р.

Про події в Галичині є окрема книжка „Самоосвіти“ ч. 9. Також дальший хід подій на Великій Україні є описаний окремо. Тут тільки скажемо коротко, що і нова українська влада Директорії зараз мусіла вступити у війну з московською большевицькою владою, яка сиділа тихо, поки на Україні царювали німецькі генерали і поміщики, але коли їх не стало, рушила знову війною на Україну.

Контрольні питання:

1. Які користи приніс Українській Народній Республіці мировий договір у Бересті?
2. Як повстав большевицький уряд у Харкові й які були його завдання та відношення до большевицького уряду в Москві?
3. З якої причини московські большевики пішли війною на Україну?
4. Як підготовано гетьманський переворот на Україні?
5. Хто підготував той переворот?
6. Які зміни впровадила гетьманська влада?
7. Хто підготував повстання проти гетьмана й Німців?
8. З яких причин стало повстання проти гетьмана?
9. Чому повстання проти гетьмана було успішне?
10. Яка була перша заслуга нової народньої влади?

Новий Часопис Молоді

Від січня 1933. р. виходить у Львові надзвичайно цікавий ілюстрований часопис п. н.

≡ КАМЕНЯРІ ≡

КАМЕНЯРІ — виходять щомісячно у великім обемі з багато образками з життя молоді, цеї важної частини народу.

КАМЕНЯРІ — об'єднують коло себе ту українську молодь, котра хоче бути правдивими каменярями, що мають пробити і вирівнати дорогу для народньої правди, а не займатися пиянством і т.п.

КАМЕНЯРІ — це одинокий орган молоді. Старші мають багато своїх часописів і місячників, діти мають також кілька, а **МОЛОДЬ** має цей одинокий часопис.

КАМЕНЯРІ — містять у кожному числі гарні повісті, історичні оповідання, поради для самоосвітників, науку для поступу життя молоді; вони містять статті про руханкові вправи, про спорт, про товариські забави і розривки та про життя товариств молоді.

КАМЕНЯРІ — гуртують коло себе всю українську молодь села і міста, яка дописує до них і дбає про поширення передплатників.

КАМЕНЯРІ — коштують у передплаті **річно** — всього 2 зол., піврічно 1 зол.

Передплату слати на адресу:

Центробанк, Львів, вул. 3-го Мая.

Число поштового чека 143.467. На середині чека дописати „КАМЕНЯРІ“.

Передплатіть!

Приєднайте других!

1 руб 17 коп (1986) **6066**

18.045

Знання — це сила!

Всі книжки „Самоосвіти“ разом дадуть приступну ЕНЦИКЛЮПЕДІЮ ЗНАНЬ і дадуть змогу людині, яка ці книжки вивчить, стати ВПОВНІ ОСВІЧЕНОЮ ЛЮДИНОЮ.

Книжки виходять по одній ЩОМІСЯЧНО, писані приступно і зрозуміло по програмі НАРОДНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ.

До тепер вийшли три річники книжок (разом 36 книжок!)

ХТО КУПУЄ ТЕПЕР РАЗОМ ОДИН РІЧНИК КНИЖОК, ТОЙ ПЛАТИТЬ 4.50 ЗОЛ. РАЗОМ З ПЕРЕСИЛКОЮ.

Два річники разом коштують всього 8 зол. з пересилкою!

Дотеперішні три річники (36 книжкових чисел) коштують разом всього 11 зол. з пересилкою.

Гроші слати чеком П.К.О. 500.872

Адреса Редакції:

Львів, вул. Гродзіцьких 2.

Передплата наперед є дуже дешева, бо на 1933 рік всього 3.50 зол. за 12 книжок. Тому вишліть негайно передплату на 1933 р.

Реклямації недержаних книжок слати на адресу: Др. Осип Галушак, Яворів, (Адміністрація „Самоосвіти“).

Відповідальний за видавництво: Др. Осип Галушак, Яворів.

САМООСВІТА

1933

Ч.

6.

БОРотьБА СВІТІВ НА УКРАЇНІ

НАРИС ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917—1920 р.

ДОБА ГЕТЬМАНЩИНИ
(З образками)

НАПИСАВ
О. СЛОБОДИЧ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

Ціна 40 гр.

Виходить одна книжка кожного місяця.